

Stseen balleti «Põhjamaa unenägu» lavastusest «Estonia» teatris: Heli — T. Koptelkov, Jüri — U. Puusaag.

H. Saarne foto

tu kindlustatud. Esituselt on peaosad tublides kätes (muljed põhinevad esimese koosseisu esinemistel). Heameelt teevad eriti naispeaosalisel; viimase aja balletilavastused lubavad väita, et «Estonia» on praegu väga rikas mitmekülgsuse ja eriuimelis-

paatia on jälle kindlalt Jüri pool.

Teistest osatäitjatest meelendab eriti V. Haguse muhe Vanusa (unenäos — Kuningas). Mõnus huumor on üldse nii teatris kui lavastuse üks sümpaatsemad jooni. Kõige järjekindlamalt, mu teravmeelselt leitud detaale, avaldub ta just Vanusa kaju lahenduses.

Daami (Põhja Kuninganna) osas on Jüri Lehistele efektsus ja tantsuliselt kindel. Kui ta kaju eraldi vaadelda, võib rääkida saavutusest. Kui aga pilk heita noorukese balerinale

Pühapäev 5. III 1961.

Ru
m. 55.

„PÕHJAMAA UNENÄGU“ VAAD

Avamäng algab mehise, karge ja innustava juhtmotiiviga, mis viib mõtte vapratele tegudele ning julgetele ja lennukatele unistustele. See on raskuste võitmise romantika, mis jutustab kaugetest ja ohtlikest meredest, tundmatust maadest ja kartumatutest inimestest. Selline romantika on olnud südamelähedane paljudele noortele põlvkondadele. Helilooja Lydia Austeri ja libretisti ning balletimeistri Vytautas Grivičkase fantastilises balletis «Põhjamaa unenägu» sai ta juurde ka uusi ja tänapäevasemaid jooni.

Fantastika ja muinasjutt on ikka olnud balletižanri truu kaaslasel. Ja lasteballetis on nad muidugi eriti omal kohal. «Põhjamaa unenägu» erineb enamikust seninähtud muinasjutt-ballettidest sellega, et sidemed reaalsuse ja fantastika vahel on siin märksa tugevamad. Tänapäeval, mil elu sageli ette jõuab kõige julgemastki fantaasiaküllasest, on see täiesti loomulik.

«Unenägu»-printsipi on kõigi aegade balletides väga palju kasutatud. Selle või teise kunstilise võtte kasutamise vastu, kui teose iseloom seda nõuab, ei ole muidugi põhjust vaielda — traditsiooniline võte võib kaasaegses teoses saada uue sisu ja uut moodi kõlada. Tahaksin ainult nimetada, et fantastika ja muinasjuttu elementidel peaks vastavažanrilises balletis, eriti lasteballetis, täielik eluõigus olema ka ilma sedalaadi «õigustuse» või «vabanduseta».

«Põhjamaa unenägu» autorid kündsid lahti esimese voo meil

seni täiesti sööti jäetud põllul. Juba see fakt iseenesest on rõõmustav ja kisyb rääkima eelkõige teose ja lavastuse tugevatest külgedest, neist omadustest, millest järgmiste lasteballettide (olgem optimistid — ega nad tulemata jää, kui hea algus on tehtud!) puhul võib eeskujuga võtta.

«Põhjamaa unenägu» on kirjutatud kaasaegses helikeeles ja sealjuures (välja arvatud üksikud numbrid) lastepäraselt, arusaadavalt, kaasakiskuvalt. Kaasaegse lastelaulu elurõõmsad intonatsioonid viivad noored vaatavad-kuulajad balleti helidemaailma ja autori mõtte arenguga kaasa minnes osutuvad nad vastuvõtlikeks ka komplitseeritud muusikanumbritele. Balleti muusikalised kujundid on värvikad ja meelde jäävad. Teos arendab laste vastuvõtlikkust heale ja sisukale muusikale, kasvatab nende maitset ja ilumeelt.

Balletimeister V. Grivičkasel on head karakterimisoskust ja toredad lastepärast huumorit: peale üksikosaliste koreograafilise iseloomustuse räägivad sellest veel niisugused õnnestunud stseenid, nagu malemäng elavate malenditega, tantsutund, jalgpallimäng jt.

Balleti kesksed tegelased Jüri, Heli, Virve ja Toomas saavad juba esimeses vaatuses meelde jääva ning isikupärase muusikalise ja tantsulise iseloomustuse. Seega on väikese vaataja huvi nende edaspidise käekõigu vas-

te, hea tehnilise ettevalmistusega baleriinide poolest. Aime Leis, keda hiljuti nägime sagedevara Quiteriana, elegantse Raimondana ja hapra Giselle'ina, on siin haruldaselt loomutruu tänapäeva tüdruk: uudishimulik ja hakkaja, pisut edev ja natuke nipsakas, kuid seltsimehelik ja heasüdamlik.

Tamara Koptelkovi sobib Heli osa lihtne tüürika. Sedalaadi rollides varitseb sageli trarafarete «helesinise» positiivsuse hädaoht; kuid noor balerin ei jää isikupäratuks, vaid mõjub oma tagasihoidlikkuse ja südamekõigusega väga meeldivalt ja soojalt.

Jüri (U. Puusaag) ja Toomas (A. Tšugai) tantsuliselt korrektselt esitatud osade puhul annab rolli ja osatäitja aastatevahe veidi tunda, kuid mitte sedavõrd, et see lausa häirivaks muutuks. Jüri osa on psühholoogiliselt küllalt keerukas, lisaks ei võimalda tegevuse kiire areng sündmustiku sõlmpunktides mitte alati tema tundeid ja käitumismotiive vajalikul määral esile tuua. Seda arvestades võib U. Puusaagi osatäitmist päris õnnestunuks pidada: nägime unistamisele kalduvat, põnevate reisiside järel igatsevat poissi, kel on oma kinnisevõitu ja tõrksa loomuse tõttu raske teatud vigu tunnustada. Ent kui «asi tõsiselt läheb», kerkivad esiplaanile tublid iseloomujooned ja saali süm-

napile esinemistele, tekib raskus. Tuleb ühineda nendega, hoivatavad teatritühelaadsetelid andmise eest näitlejale.

Põhja Kuninganna residentis eluõigus (II v., 3. pilt) helilooja ja lavastaja poolt arvestatavalt ja mõjuvalt. Fantaasiarikkalt ja vakujuunduse külmalte helk värvid, tantsulilgustuste mõtult reljeefsed jooned — siin litse tõesti külm rahulolev endaimetus. Õnnestunud kujund? — Kahtlemata, vitav tantsujoonis, stiilne tants? — Samuti. Kuid see iseseest õnnestunud lahendusgeb kahjuks välja kogu balleti põhilisest kujunditesüsteemist. Seega jõuame nähtuse juurde, mida võiks nimetada nii stseksi ebaühtluseks kui ka tantsuressi kohatiseks ebamäärasuseks. Põhja Kuninganna adagio osaliselt ka Heli-Jüri duetti (välja arvatud esimene) on iseloomu poolest pärit nagu sest balletist, nad ei sobi teose (ja võib-olla isegi tantsu lasteballeti) raamidesse.

Põhja Kuninganna kaju tab assotsiatsioon Svartsi tantsu muinasjutt-näidendiga «mekuninganna». Näidendit mõeldes näeme, et Lumekuninganna üldistav ja sümboliseeriv kaju kannab sügavat elulist filosoofilist allteksti ja on seega antud lastele mäistatavaid võlvidega — rõhutatakse Lumekuninganna jäise üksikõigsust ja tärnitud rahu elu- ja inim-

Stseen balleti «Põhjamaa unenägu» lavastusest «Estonia» teatris: Heli — T. Koptelkov, Jüri — U. Puusaag.

H. Saarne foto

tu kindlustatud. Esituselt on peaosad tublides kätes (muljed põhinevad esimese koosseisu esinemistel). Heameelt teevad eriti naispeaosalisel; viimase aja balletilavastused lubavad võita, et «Estonia» on praegu väga rikas mitmekülgselt ja erilmelis-

paatja on jälle kindlalt Jüri poolel.

Teistest osatäitjatest meeldis eriti V. Haguse muhe Vanaisa (unenäos — Kuningas). Mõnus huumor on üldse nii teose kui lavastuse üks sümpaatsemaid jooni. Kõige järjekindlamalt, tänu teravmeelselt leitud detailidele, avaldub ta just Vanaisa kaju lahenduses.

Daami (Põhja Kuninganna) osas on Jüri Lehiste efektne ja tantsuliselt kindel. Kujude kaju eraldi vaadelda, võiks rääkida saavutusest. Kui aga pilk heita noorukese baleriini

nulikku olemust, selle lepitamatut vastuolu kuumas inimsüdame rahutu tuksega, sõpruse ja selt-simehelikkuse soojusega. Tegelikult märgib ka «Põhjamaa unenägu» kavalalt samalaadseid motiive, kuid tantsuline lahendus annab II vaatuses avapildile hoopis teise värvingu — ilutsemisel ja endaimetlemisel on värgutavahvatlev kõrvalmaik, kuid ei kaju ekspositsioon ega järgnev tegevuse areng aga karakteris kaalukamaid ja sügavamaid jooni.

Ülalõeldu annab võtme teose ja lavastuse olulisema puuduse juurde. Tööpöolest: balletis on toredad ja elulised peakangelased, sisukas muusika, palju leidlikke tantsu, maitsekas ja rõõmus lavakujundus (kunstnik Lembit Roosa).

Üldmulje on meeldiv, kuid miks jääb siis viimase vaatuses lõppedes väike rahulolematu südamet alla krieldama?

Küllap vist sellepärast, et autorid pole oma häid taotlusi suutnud päris lõpuni viia, et vana muinasjutuballeti ja trefaretsete «unenäppiliste» tardenud traditsioonid mõnel pool teele ette jäid.

Alguse ekspositsioon on veenev. Julgete unistuste teema sisetöamine haarab, selle sidumine reaalse eluga (isa eeskujuga) on hästi leitud. Võitlus oma viigadega, mis esinevad halbade hinnete näol, on antud toreda piltlikkusega. Ettevõtlik sõprade paar jõuab oma vahval raketil õigel ajal päralt, nende abi on kangelasele tõesti teretunud. Ja kui ühendatud pingutustega Põhja Kuninga juurde välja jõutakse ning leidliku käitumise ja rõõmsa olekuga ta poolehoid võidetakse, siis usume, et otsustavaks kokkupõrkeks Põhjamaa jäiste ja inimvaenulike jõududega jätkub kangelastel nii pealehakkamist kui julgust. Kahjuks aga lõpebki tegevuse areng faktiliselt juba II vaatuses ja otsustavat kokkupõrget sisuliselt polegi. III vaatuses toimub küll veel kuninganna põgenemine rõõvitud päikesega, halvates mättes balletlikult antud võitlus Jüri ja ebamäärase «pimeduse ülevalvaimu» vahel; män-

gus on võlulinikud ja moondamised, kuid kõik see mõjub traditsioonilise muinasjutu sundassordimendina ja jõudude vahetõlga enam ei muuda. Kuna võitlus ei haaranud, kaotas võit palju oma väärtusest.

«Põhjamaa unenägu» tugevus on selles, et paljusid karaktereid, vahetõlga ja nähtusi on osatud näha väga tänapäevase pilguga ja ka vastavate vahenditega edasi anda, et fantastika ja muinasjutu võlukiired murduvad siin enamasti läbi kaasaja prisma. Teose nõrgad küljed peituvad seal, kus uue kõrval on eluõigus jäetud ka ebamäärasele muinasjutulisusele «üldse», vastuolude muinasjutulikult kergetele ja pealiskaudsele lahendamisele. Kui Svartsi Lumekuninganna on jäiselt võimukas ja hädasohtlik vastane, siis Põhja Kuninganna on käesoleval juhtumil antud liiga väiksemõõdulise ja umbmäärase karakterina, millel puudub sügavam eluline alltekst ja mis on liiga illustriiivselt lahendatud. Et autorite idee täiesti mõjule pääseks, selleks peaks Põhja Kuninganna sümboliseerima ulatuslikke ja ohtlikke kurjusjõude, ent ta jääb ainult väikekõdantliku Daami unenäovariandiks ja on sellisena liiga tühine, et tõsiselt arvestatava vastasena kõne alla tulla.

Küllap sellepärast mõjub lõpupilt lahjavõitu divertismendina ja balletmeister tunneb finaalis vajadust loo maaalile deklaratiivselt ja õpetlikult näpuga näidata.

Vähemolulistest puudustest tuleb tähelepanu juhtida sellele, et kaasaegne balletilavastus peaks oma ülesehituselt olema lihtsam ja ökonoomsem. Otsustavalt tuleks loobuda süzeelekuhjamisest literatuursete motiividega, mis jäävad ainult kavalhe sisuseletusse ja tantsus väljendust ei leia.

Oleks nõmedus nõuda, et esimene teos kõik antud žanriga seotud küsimused õnnestunult ja lõplikult lahendaks. «Põhjamaa unenägu» tugevad küljed väärivad seda, et järjekordsete katsetuste puhul neist õppida, kuid ka ta puudustest tasub õppust võtta.

LEA TORMIS

«PÕHJAMAAL UNENÄGU» VAADATES

põllul, on röövelkõivestest, milde (old) tule- on teh- öotta. a kirju- eles ja üksikud rusaasa- aaga- into- vaata- emaa- nguga nad peritu- Bal- d on Teos ikkust kas- neelt. kasel st ja norit: afili- sel- unud avate jalg- Jüri, d ju- lde- rika- tuse. huvi vas-

te, hea tehnilise ettevalmistusega baleriinide poolest. Aime Leis, keda hiljuti nägime sädelaadiga Quitiana, elegantse Raimondana ja hapra Giselle'ina, on siin haruldaselt loomutruu tänapäeva tüdruk: uudishimulik ja hakkaja, pisut eed ja natuke nipsakas, kuid selt-simehelik ja heasüdamlik. Tamara Koptelkovi sobib Heli osa lihtne lürika. Sedalaadi rollides varitseb sageli trefaretse «helesinise» positiivsuse hädasoht; kuid noor baleriin ei jää isikupäratuks, vaid mõjub oma tagasihoidlikkuse ja südamlikkusega väga meeldivalt ja soojalt. Jüri (U. Puusaag) ja Tooma (A. Tšugai) tantsuliselt korrektselt esitatud osade puhul annab rolli ja osatäitja aastata-vahe veidi tunda, kuid mitte sedavõrd, et see lausa häirivaks muutuks. Jüri osa on psühholoogiliselt küllalt keerukas, lisaks ei võimalda tegevuse kiire areng sündmustiku sõmpunktides mitte alati tema tundeid ja käitumismotiive vajalikul määral esile tuua. Seda arvestades võib U. Puusaagi osatäitmist päris õnnestunuks pidada: nägime unistamisele kalduvat, pänevate reisiside järel igatsevat poissi, kel on oma kinnisevõitu ja tõrksa loomuse tõttu raske tehtud vigu tunnistada. Ent kui «asi tõsiselt läheb», kerkivad esiplaanile tublid iseloomujooned ja saali süm-

napile esinemisteele, tekib rahutus. Tuleb ühineda nendega, kes hoivatavad teatrit ühelgaadsete rollide andmise eest näitlejale. Põhja Kuninganna residentsi iseloomustus (II v., 3. pilt) on helilooja ja lavastaja poolt antud fantaasiarikkalt ja mõjuvalt. Lavakujunduse külmalt helkivad värvid, tantsulijugustuste mõõdetult reljeefsed jooned — siin valitseb tõesti külm rahulolu ja endaimetus. Õnnestunud kunstiline kujund? — Kahtlemata. Huvitav tantsujoonis, stiilne esitus? — Samuti. Kuid see iseene-õnnestunud lahendus langeb kahjuks välja kogu balleti põhilisest kujunditesüsteemist. Seega jõuame nähtuse juurde, mida võiks nimetada nii stiililiseks ebaühtluseks kui ka aadressi kohatiseks ebamäärasuseks. Põhja Kuninganna adagio ja osaliselt ka Heli-Jüri duetid (välja arvatud esimene) on oma iseloomu poolest pärit nagu teisest balletist, nad ei sobi hästi teose (ja võib-olla isegi üldse lasteballeti) raamidesse. Põhja Kuninganna kaju teksti-õnneassotsiatsioon Svartsi tunden muinasjutt-näidendiga «Lumekuninganna». Näidendit meenutades näeme, et Lumekuninganna üldistav ja sümbolne kaju kannab sügavat elulist ja filosoofilist allteksti ja on seejuures antud lastele mäistatavate värvidega — rõhutatakse Lumekuninganna jäise ükskõiksuse ja tardenud rahu elu- ja inimvõe-